

JUHÁSZ ANDREA*

„A sajátunkká képzelt kaland izgalma”

Kántor Lajos – Láng Gusztáv: *Száz év kaland. Erdély magyar irodalmáról (1918–2017)*. Szerk.: Dávid Gyula. Csíkszereda: Bookart, 2018. 808 oldal

A „Kántor” és „Láng” név együtt, gondolatjellel összekapcsolva, fogalom Erdélyben és Magyarországon is. Persze, főleg bölcsészek tudnak a „Kántor–Láng”-ról, de talán nem túlzás, hogy a szélesebb olvasóközönség is ismeri. Akad még néhány fogalommal lett személynév a köztudatban: mint a „Szerb Antal”, az „Obádovics”...

A legendássá lett Kántor–Láng az 1971-ben megjelent *Romániai magyar irodalom 1945–1970* című könyv, ami a magyar akadémiai kézikönyv, a négy kötetes „Sóska” (a *Magyar Irodalom Története* című könyvsorozat)¹ egyik fejezete, egyben ma is használt egyetemi tankönyv.

---

* A szerző irodalomtudós és történész, a Magyar Művészeti Akadémia Művészeti Ösztöndíjprogramjának ösztönijasa. E-mail: juhasz28.andrea@gmail.com

¹ A „Sóska” a „Spenót” folytatása. Ez utóbbi az MTA Irodalomtudományi Intézete által készített hat kötetes ún. akadémiai kézikönyv beceneve (Sótér István (főszerk.): *A magyar irodalom története I–VI.* Budapest: Akadémiai, 1964–1966.). A „Sóska” tehát ennek a folytatása, a négy – ténylegesen hat – kötetből álló sorozat a magyar irodalom 1945 és 1975 közötti történetét tartalmazta (Béládi Miklós – Bodnár György – Sótér István – Szabolcsi Miklós (szerk.): *A magyar irodalom története 1945–1975.* Budapest: Akadémiai, 1981–1990.) Mindkét becenev a kötetborítók színéhez kapcsolt asszociáció révén született. Egyik egyetemi tanárom szerint azért különösen találó az elnevezés, mert ahogyan a kisgyermek a spenóttal és sóskával viszi be a szervezetébe azokat a szükséges vitaminokat és nyomelemeket, amik a fejlődéséhez elengedhetetlenek, úgy a fiatal bölcsészek a „Spenót” és a „Sóska” megtanulásával fognak megfelelő tudáshoz jutni.

Az 1971-es könyv alapvetően normatív irodalomtörténeti munka, az egyes szerzők életművét műfajok szerint rendezve ismertette, összességében a két és fél évtized irodalmi termésének egészéről adott körképet. A két szerző abban a kivételezett helyzetben volt, hogy művükkel a kortárs irodalmat kanonizálták, az MTA irodalomtörténeti kézikönyvsorozata értelemszerűen a kiadásának évéig mutatta be az irodalmi folyamatokat – ebben a kivételesen erős kanonizáló feladatban vették ki ők a részüket. Ezért is lett az elmúlt öt évtized alatt ez a munka alapszövege az erdélyi irodalomról való gondolkodásnak, diskurzusnak.

Az itt bemutatásra kerülő kötet ennek a folytatása – az új „Kántor–Láng”. A *Száz év kaland. Erdély magyar irodalmáról* című könyv azonban nem összegző irodalomtörténet, nem mutat be teljes életműveket, nem terjed ki minden fontos szerzőre, egyáltalán nem az elmúlt évtizedek irodalmát összefoglaló kézikönyv. Ez a kötet mindössze a két szerző válogatott tanulmányait tartalmazza, olyan írásokat, melyek döntő többsége már megjelent korábban, csupán néhány első közlésű szöveget találunk itt. Éppen ezért sokkal inkább tűnik leleményes kiadói vállalkozásnak, amely a „Kántor–Láng” brandet szeretne volna kiaknázni. Vagy a szerzők saját vágya volt ez a szép kiállítású könyv, mellyel közös szerzőségüket akarták újra demonstrálni – mindkét irodalomtörténész előszavában ez utóbbi szerepel a könyv születésének magyarázataként. Kántor azt írja, a kötet visszatekintés az elmúlt ötven év kritikai termésére (5.),² ami egyben – teszi hozzá Láng – szemlélteti hűségüket és következetességüket tükrözi az 1971-es „Kántor – Láng”-hoz (7.). Ez a második közös kötet egyfajta szimbolikus keretet ad életművüknek – olyan tanulmánykötetet olvashatunk, amely két jelentős irodalomtörténész munkásságából ad válogatást, egyben bemutatja, mit gondolnak a száz éve létező erdélyi irodalom jelenségeiről, művekről, szerzőkről, folyóiratokról, eszmékről, vitákról.

Kántor előre figyelmeztetett: műfaji egységet nem találunk a könyvben (5.). Valóban, a szövegek sokfélék: van irodalomtörténeti, eszme- és kultúrtörténeti tanulmány, esszé, nagyon sok recenzió, könyvismertetés, ajánlás és vannak szubjektívebb hangú formák is: jegyzet, emlékezőek, önéletrajzi, vallomások és alkalmi írások,

---

² Zárójelben a kötet oldalszámait szerepelnek.

levélközlés, köszöntők és nekrológok. (Lássunk példákat! Irodalomtörténeti tanulmány: *Krenner és Kuncz találkozás a 1929 táján*, esszé: *Söröző(k) a Piros Madárhoz*, jegyzet: *Szilágyi Júlia íróasztaláról* önéletrajzi írás: *Töredékek a szülőföldről*, levélközlés: *Józanító kísérletek (két levél Erdélyből)*, köszöntő: *A szerkesztő nyolcvan éve*, nekrológ: *Búcsú Mózes Attilától*.) Ennek megfelelően a tudományos beszédmód mellett tehát más hangnem és stílus is jelen van a könyvben.

A kötetben hatvanas években született írások is találhatóak (például: *Jegyzetek Bálint Tibor novelláiról* – 1967-ből), és vannak 2017-esek (például: *Markó-olvasat*) – keletkezési idejük tehát több mint ötven évet fog át. Az időszak, amit a szövegek lefednek, száz év – ahogy ezt a cím is jelzi. A kötet középső, legnagyobb részét ennek a száz évnek az irodalomtörténeti korszakai adják. Az első, az 1971-es Kántor–Lángra és annak kritikai fogadtatására emlékező (*Visszatekintés – továbbgondolás 1971–2017*) és az irodalomtörténet lehetőségeire reflektáló második (*Irodalomtörténeti olvasatok – Képzelt Erdély?*) után következő három nagy fejezet az erdélyi irodalomtörténet három korszakát fogja át: a *Kiábrándultság – építés. Huszonöt év (1919–1944)* című a két háború közötti időszakot, a *Folytatás – elutasítás – kiteljesedés (1945 után)* című a II. világháború végétől 1989-ig terjedőt, míg az *Új korszak (1989 után)* című a forradalom utáni új szakaszt. A következő, *Határokön át* című fejezetben a magyar irodalom olyan szereplőiről szóló írások vannak, akik valamilyen sajátos módon kötődnek Erdélyhez, majd jönnek a szubjektív, emlékező, köszöntő és búcsúzó szövegeket tartalmazó fejezetek (*Helyszínelő jegyzetek, Évfordulók, Búcsú*).

A könyvben – az előszót leszámítva – 143 szöveg található, ebből 88-nak Kántor Lajos a szerzője, 54-nek Láng Gusztáv, és egy közös írás van. Más szempontból készített statisztikát Markó Béla, eszerint Kántor 65 szerzőről, míg Láng 27-ről írt.³ Kántor Lajos az tehát, aki több alkotóról írt, és jóval több szöveggel van jelen. Ez a különbség az utolsó fejezetekben szembeötlő igazán: az Erdélyhez való kötődések bemutatása, a köszöntők és a nagy erdélyi alkotók nekrológiai kizárólag az ő munkái. Más az arány az 1945 és 1989 közötti irodalomról szóló szövegeknél: itt Láng 35 szövege áll

---

³ Markó Béla: Kántor – Láng (Erdélyi polgárok), *Forrás*, 2018/6. 104–109., 105.

szemben Kántor 26 írásával. A magyarázatot a két szerző életútjában kell megtalálnunk. Láng Gusztáv 1983-ban Magyarországra költözött, míg Kántor élete végéig Kolozsváron dolgozott az erdélyi magyar irodalom és közélet egyik meghatározó értelmiségijeként. Ez a könyv az elkötelezett szereplőt is felmutatja: sőt, azzal, hogy beválogatta, irodalomtörténeti munkássága részévé avatta saját életének emlékeit, a születésnapjait és egyéb alkalmi köszöntőket, illetve a búcsúzásként megrajzolt személyes portrékat is. A statisztika ugyanakkor arra is rávilágít, hogy Láng Gusztáv hatvanas és főként hetvenes évekbeli kritikai munkássága mennyire pontosan követte az akkori irodalmat, és írásainak milyen óriási a jelentősége az erdélyi magyar irodalom kritikai megítélésében.

A *Romániai magyar irodalom 1945–1970* című Kántor–Láng közös mű 1971-ben jelent meg, és – ahogy erről a *Száz év magány* első fejezetében a szerzők is beszámoltak – meglehetősen viharos fogadtatásban részesült. A kritikai reakciók főként a *Korunk*, az *Utunk* és az *Igaz Szó* 1971–1972-es évfolyamának hasábjain sorjázta, számuk száz körüli volt (28.). Mai szemmel olvasva is feltűnő, mennyi szenvedélyesség, sőt, indulat van némely elutasító kritikában. A kötetet legtöbb támadás amiatt érte, hogy a szerzők az elő-Forrás és az első *Forrás* nemzedék kritikusaiként túlértékelték nemzedék-társaikat. Ezt az elfogultságot egyébként fel is vállalták (28–29.). Az elmarasztaló bírálatok számonkérték a korban elvárt szocialista realista szempontokat és szemléletet, megkérdőjelezték az irodalomtörténészek bátor esztétikai ítéleteit, egyáltalán, azok szükségességét egy irodalomtörténeti munkában, elhibázottnak tartották az arányokat. Kántor azt írja, a támadások következményeként nem jelenhetett meg a könyv amúgy kész román fordítása (29.). Az 1973-as második kiadás pedig csak némi korrekcióval, és – meglehetősen szokatlanul – egy címbeli változtatással jöhetett: az 1945-ös évet 1944-re kellett cserélni, Románia háborúból való kilépésének évszámára.⁴ Igaz, nem sokkal később, 1975-ben a két szerző a közös munka jutalmául akadémiai díjban részesült. Hosszú távon pedig azt állapíthatjuk meg, hogy esztétikai értékeléseik helyesnek bizonyultak. Az új kötetben erről így

---

⁴ Kántor Lajos – Láng Gusztáv: *Romániai magyar irodalom 1944–1970*. Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 1973.

nyilatkozott Láng: „az erdélyi irodalom általunk tárgyalt szerzői abban a kanonikus értékpozícióban vannak, amelybe mi helyeztük annak idején őket” (24.).

Az irodalomtörténet-írás a kánon alakításának egyik fontos résztvevője – ezért is lángol fel a vita egy-egy összefoglaló irodalomtörténeti munka körül –, ahogy annak idején a „Kántor–Láng” megjelenése után történt. A *Száz év kaland* eddigi kritikai visszhangja is a kötetben manifesztálódó kánonnal foglalkozott legtöbbit – ahogyan magában a könyvben Kántor is teszi az utóbbi évtizedek irodalomtörténeti köteteivel. A 2018-as gyergyószárhegyi írótáborban tanácskozást tartottak az akkor megjelent könyvről. Az itt felszólalók hiányolták többek között a női írókat, Berde Máriát, Balla Zsófiát, László Noémit, a két világháború közötti korszakból Áprily Lajost, Molter Károlyt, a háború utáni irodalomból Ágoston Vilmost, Szávai Gézát, Fekete Vincét, Tompa Andreát, sőt, az 1980 után született nemzedékek tehetségeinek sorát.⁵ Továbbá kifogásolták, hogy másokat nem jelentőségüknek, súlyuknak megfelelően tárgyalt a könyv, például Cs. Gyimesi Éva, Kovács András Ferenc vagy Bodor Ádám biztosan többet érdemeltek volna. Másfelől azonban dicsérték – helyesen – a kötetben szereplő, a kánon bővítését célzó tanulmányokat. Ilyen például a Markovits Rodionról, Karácsony Benőről, Ligeti Ernőről szóló írás, a Wass Albert regénypoétikájának újításait felmutató elemzés vagy az Ignác Rózsa életművét bemutató szöveg.

A könyvről folytatott kritikai diskurzus másik témája a kötetben expliciten és impliciten érvényesülő erdélyiség-koncepció, azaz erdélyi irodalom fogalmának meghatározása. Ez egyáltalán nem könnyű, hiszen egzakt definíciója nincs, állapította meg Láng Gusztáv (18.). Szerinte az erdélyi irodalom létezésének az alapja ugyanis az a paradoxon, amelyik aközött a két állítás között feszül, hogy egyszerre gondolkodunk egységes magyar irodalomban, és beszélünk különálló erdélyi irodalomról. Ugyanez a paradoxon figyelhető meg az erdélyi

---

⁵ A *Száz esztendő kaland? – honnan hová, erdélyi magyar irodalom(történet)?* című szimpózium szövegei a *Székelyföld* 2019/5. számában olvashatók. http://www.hargitakiado.ro/cikk.php?a=MzkwMA==&fbclid=IwAR3RhE6wt_ToZKFCtLfzAx2G7NceQXcDd7Y4BGrpHHX-4r89I1BFjraqA8#sdfootnote1sym (letöltés ideje: 2020. február 13.)

magyar identitás kapcsán is: úgy része az erdélyiség az egységes nemzetnek, hogy mégis különállóan létezik. Láng szerint az erdélyi irodalom hagyománya, nyelve a teljes magyar kultúra és nyelv, irodalmi alkotásai pedig nem elkülönülnek, hanem regionális sajátosságokkal együtt beépülnek, részei a teljes magyar irodalomnak (40–44.). Kántor az előszóban azt írta, az erdélyi irodalom határai kitágultak, máshogyan kell tekinteni az erdélyi életművekre, máshogy az irodalmi intézmények közötti átjárásra (5.). Ez a szemlélet magyarázza az azokról az életművekről szóló tanulmányok beemelését a kötetbe, amelyek nem egészükben tartoznak Erdélyhez. Ilyenek például a Szabó Dezsőről, Jékely Zoltánról, Benedek Marcellról szóló szövegek, de ide kell sorolnunk a korábban már emlegetett, Ignác Rózsáról és Wass Albertről szóló vagy a mai szerzőkről, Bartis Attiláról, Dragomán Györgyről, Bodor Ádámról szóló írásokat is. Kántor egyfelől minden Erdélyhez kapcsolható tény, epizódot, vonzalmat, motívumot, témát, szerzőt integrálni akar, másfelől ezzel a beillesztéssel is ki kívánja fejezni azt, hogy az erdélyi irodalom a magyar irodalom szerves része. Mindketten tudják, hogy a magyarországi olvasó a szerző lakhelyétől függetlenül tekinti erdélyi irodalomnak a tematikailag, motivikusan oda köthető műveket. Ez a felfogásuk nem idegen a két háború közötti transzilvánizmus-elképzelések egyes változataitól – Kuncz Aladár ugyanígy gondolkodott, amikor a következőket írta 1929-ben az Erdélyből akkor távozott Áprilyról és annak *Idahegyi pásztorok* című művéről: „[a]kik Pesten hallani fogják, megértik majd belőle az erdélyi magyar irodalom üzenetét. Valahogy szimbólum lesz szemükben ez a drámai költemény, amely szó az erdélyi magyar irodalomért [...], s a görög környezetben vissza fogja tükrözni a mi hegyeinket, a mi pásztoraink s a mi lelkünk legmélyén rejtőző álmainkat. Erdély az én hazám – folytatja Kuncz. – És Erdély Áprily hazája is, amelyet nem hagyott el, hanem ellenkezőleg, magával vitt, mint ihleteinek, költő lelkesültségének egyetlen örök forrását...”⁶ Ettől eltérő felfogást képvisel Markó Béla, aki a kötetéről írt kritikájában úgy fogalmazott, az erdélyiség „politikai és társadalmi meghatározottság”,⁷ amelybe

---

⁶ Kuncz Aladár: *Erdély az én hazám. Csendes beszélgetés Áprily Lajossal.*, *Erdélyi Helikon*, 1929/7. 491–492.

⁷ Markó, 2018.

nem tartoznak bele a nem ott élők. Markó értelmezésében az erdélyi író, aki az erdélyi és romániai magyar intézményrendszer szereplője. Markó ebből a pozícióból olvassa a *Száz év kalandot* is, miközben arra a ki is mondott félelmére keresi benne a választ, lesz-e még Erdélyünk, megmarad-e az erdélyi magyar identitás, kultúra, irodalom.

Kántor és Láng új könyve, a *Száz év kaland* már a címével pozitív választ ad Markó Béla kérdésére. Amelyik cím természetesen Gabriel García Márquez regénysikerét parafrázeálja. A *Száz év* azonban itt nyilvánvalóan az erdélyi magyar irodalom elmúlt évszázadát jelöli. A második fele, a *kaland* pedig nem a hétköznapi jelentésében szerepel, hanem irodalmi konnotációjával – lásd kalandregény. Ha ezt kapcsoljuk be az értelmezéskor, akkor ez a száz év egy új történelmi helyzetben lefolyt vállalkozás, ami fordulatokkal, nehézségekkel volt tele – ahogy egy kalandregény cselekménye –, ám már a számvetés ténye is happy endet jelent: van erdélyi magyar irodalom. És ennek bizonyítéka ez a vaskos munka.

A kötet, ahogy arról már volt szó, az 1971-es könyv sajátos folytatása, Kántor szavaival önkorrekcója, kiegészítése, kiteljesedése (5.). Nézzük, hogyan valósult ez meg az egyes részletekben! A *Száz év kaland* egyik „főszereplője” Páskándi Géza, róla hat írás is szerepel a könyvben (365–396.). Mindkét szerző közreadott itt egy-egy mély emberi érzésekkel telített emlékezést Páskándiról, ezek fognak keretbe négy könyvismertetést. Ez utóbbiak a *Holdbumeráng* és a *Tű foka* című verseskötetéről, *Az eb olykor emeli a lábát* című drámakötetről és a *Méltó levelezés* című posztumusz esszékötetről szólnak. A verseskötetek 1966-ban és 1972-ben jelentek meg, a drámaválogatás 1971-es – a recenziók tehát a fiatal, induló művész köteteket elemzik, míg a negyedik, az esszékötet ismertetése, már az életmű lezárulta után megjelent válogatásra reflektál. Jól látható, a *Száz év kaland*ba felvett írások az amúgy terjedelmes és több műfajban is jelentős teljesítményt felmutató Páskándi életpályának épp csak a széleit érintik, bár költészetének és drámáinak főbb poétikai eszközeit, stílusjegyeit bemutatják, úgy mint a sokértelmű metaforák teremtette nyugtalanságot a versekben, illetve az abszurd helyzetek plasztikus bemutatását a drámákban. A *Száz év kaland*ból azonban a novellista és regényíró Páskándi kimaradt.

Ha figyelembe vesszük, hogy a kötet egyik kontextusa, előzménye Kántor Lajos egészen kivételesen nagy terjedelmű életműve, akkor nyilvánvalónak tűnik, nagy gondot jelenthetett számára, mely írásokat

vagy részleteket válogasson be munkáiból ebbe a közös könyvbe. Szilágyi Domokosról például Kántor önálló könyvet írt, több kötetét szerkesztette, személyes kánonjának nyilvánvalóan egyik meghatározó alkotója. A *Száz év kaland*ban két tanulmány szól Szilágyiról – mindkettő a *Bartók Amerikában* című versről.

Az első, Láng 2001-ben megjelent tanulmánya (431–438). Ebben a Szilágyi-verset a kompozíciója, lehetséges előzményei és intertextuális jelentéshálója felől értelmezte, majd bemutatta, hogyan volt jelen az itt kimunkált verskompozíció a költő későbbi alkotásaiban. A költemény a Bartók-zeneművek szerkesztésmódját imitálja: eltérő hangnemű, beszédmódú, ritmusú, „hangszerelésű” részek váltogatják benne egymást. Ahogy a zeneszerzőnél, úgy Szilágyi versében is átvett elemek, intertextusok épülnek be a saját szövegbe – például népdalrészletek, József Attila-idézetek, -allúziók. A vers előzménye – Láng szerint – Babits *Húsvét előttje* és Illyés *Bartók*-verse. Ez a zenei művekből inspirálódott, az avantgárd mozaikszerűen építkező alkotásaihoz kapcsolható kompozíció azután meghatározóvá válik a nagy Szilágyi-művek szerkezeti felépítésében, tulajdonképpen a *Héjjasfalva felé*, *Apokrif Vörösmarty-kézirat 1850-ből*, *Törpe ecloga* formai kiindulópontjának kell tekinteni. Láng tehát a vers poétikai elemeiből indul ki, azok eredetét, szerkezetét, teherbíró képességét, költészettörténeti előzményeit, változatait kutatja, majd ezek alapján értelmezi a szöveget.

A második Szilágyiról szóló tanulmány Kántor Lajos 2006-os szövege (439–444.) Az ő gondolatmenetének más a kiindulópontja: a vershez kapcsolható Szilágyi- és Bartók-évfordulók irányították figyelmét a műre. Ez a gesztus nem pusztán retorikai felütés, sokkal inkább a kultúrában teljesen benne élő tudós mindent számon tartó elegáns gesztusának látom. Majd a költemény publikálásának történetét beszéli el. A *Bartók Amerikában* a Korunkban jelent meg 1964-ben, amelynek Kántor már akkor a szerkesztője volt. Ezután dokumentál: idéz Szilágyi leveléből, később a szerkesztés folyamatáról is beszámol, például, hogy a főszerkesztő, Gáll Ernő Földes Lászlótól kért szakvéleményt arról, megjelenhet-e a mű. Majd a szövegváltozatokkal foglalkozik a tanulmány: két oldalon keresztül sorolja Kántor a különböző kiadások eltéréseit, illetve azok magyarázatát. Ezután tér át a vers szövegrétegeinek, poétikájának a bemutatására, és a benne megfogalmazott esztétikai alapvetések értelmezésére. Ehhez a korábbi elemzéseket idézi és reflektál azok

állításaira. Először Görömbei András tanulmányát, majd Balla Zsófia írását. Láng elemzését is bevonja: megkérdőjelezi a barátja által feltételezett Illyés-hatást, ám egyetért azzal, hogy a *Bartók Amerikában* az elnémított kisebbségi létezés verse. Végül a vers intencionális oldaláról ír. Szilágyi Domokos egy interjújából idéz, melyben az Bartók zenéjéről is beszél, kifejti többek között azt, hogy formai feszültségeivel hatnak rá a művek.

A két tanulmány jól példázza a két irodalomtudós gondolkodásának eltéréseit. Láng Gusztáv irodalomértelmezői kiindulópontja szinte minden esetben valamilyen poétikai szempont – egy beszédmód, műfaj, forma stb. Az adott fogalom definícióját adja meg, majd a történetét tekinti át, azután a mű e poétikai jellemzőjének vagy jellemzőinek plasztikus kibontása következik, később pedig belehelyezi az alkotást az irodalomtörténeti folyamatokba, kulturális hagyományba. Láng olyan műelemző, aki szerteágazó és alapos műveltségével, egészen kivételes esztétikai érzékével, valamint plasztikus, jól követhető stílusával nyugózi le olvasóját. Irodalomszemlélete alapvetően konzervatív, azt tartja, minden mű újraértelmezi saját hagyományait, és ez az újraértelmezés az értékőbbllet, amit hozzáad az örökséghez (19.). Kányádi költészetéről írva hivatkozik Eliotra, aki szerint a nagy költők eredetisége nem abban áll, amiben különböznek másoktól, hanem amiben hasonlítanak egymásra (361.). Ez a gondolat minden bizonnyal Lánghoz is közel áll. A kötet Láng-szövegeit olvasva szembetűnő, hogy a fent nagy vonalakban vázolt szemléletmód és a hozzárendelt módszer már a korai szövegeiben is készen állt, és bár az évtizedek során beépített újabb fogalmakat, szempontokat gondolkodásába – például megjelenik nála az intertextualitás jelensége, a recepcióesztétika aspektusa –, az alapjaiban nem változott.

Kántor Lajos – ahogy az itt kivonatolt Szilágyi-szöveg elemzése is mutatja – másképpen gondolkodik és dolgozik. Nem is egyféle módon. Kántor sokkal több írással, több műfajjal van jelen ebben a négykezes kötetben. Azokban a szövegekben, amelyekben Kántor irodalmi műveket elemez, azok témáiból, illetve egyes motívumaiból indul ki. Ahogy láttuk, foglalkozik filológiai kérdésekkel, szövegváltozatokkal, a művek kiadástörténetével, a szerzői intenciókkal és a recepcióval. Mindehhez az erdélyi irodalom történetének alapos ismerete, szerkesztői évtizedeinek páratlanul gazdag tapasztalata, finom megfigyelései kellene, illetve érzékeny

ítélőképessége. Nagy tudományos anyagot mozgat egy-egy mű megértése közben. Elemző írásai mellett a *Száz év kaland*ban jelentős számú irodalomtörténeti tanulmánya, esszéje és más műve is szerepel. Egy sor olyan szöveget válogatott be a kötetbe, amelyben kiemelkedő jelentőségű erdélyi értelmiségi, irodalmár munkásságát ismerteti – azt gondolom, az ő szerepüket meghatározónak tartotta a kisebbségi közösség életében. Többek között olvashatunk György Lajosról, Kós Károlyról, Balogh Edgárról, Gaál Gáborról, Szabédi Lászlóról, Benedek Marcellről, Domokos Gézáról. Kántor az irodalmi közéletéről írva vagy portrékészítéskor is legtöbbször szövegekből indul ki, azokat kommentálja, kontextualizálja, és így rekonstruál, értelmez. Kós Károly 1945 utáni tevékenységét a megjelent publicisztikáit követve ismerteti, de bevonja gondolatmenetébe a politikai, életrajzi eseményeket, a folyóiratok belső viszonyainak alakulásait, sőt a személyes ellen- és rokonszenvek pszichológiai elemzését is (272–285.). A Gaál Gábor és Benedek Marcell között kibontakozó ellentétet az írások utalásaiból és más dokumentumok információiból rakosgatta össze (251–272.). Domokos Géza könyvkiadói igazgatóságának nehézségeit, buktatóit bemutató írása a kisebbségi irodalompolitikusk portréján túl a Ceaușescu-korszak közhangulatába vezeti be olvasóját (409–417.). Kántor – mint ez utóbbi esetben is – írásainak szereplőjét személyesen ismerte, ez ugyanakkor nem teszi elfogulttá, igyekszik egyéni érzelmein felülemelkedni, és az egyes embereket tudományos objektivitással megérteni és megítélni. Miközben ezek az irodalomtörténeti tanulmányok nyilvánvalóan az erdélyi irodalom Kántor szerint fontos epizódjait teszik tárgyukká – az irodalomtörténet-írás újabb irányait, lehetőségeit, módszereit is felmutatják. Vagyis arra a Kántort nagyon is izgató kérdésre, hogy miképpen lehet a 21. században irodalomtörténetet írni, a *Száz év kaland* válasza – sokféleképpen.

A *Száz év kaland* olyan irodalomtörténeti munka tehát, amilyen az egységes világnézet és narratíva szétesése utáni korban lehetséges. Sok történetet mond el, sokféle módszerrel, hiányokkal, ismétlésekkel. Áttekintést ad két jelentős irodalomtörténész öt évtizedet átölelő munkásságából. Válogatást – nem teljességre törekvő összegző munkát. A könyv mélyszerkezetében mégis van egy olyan narratíva, amely egyfajta egységet rejt a sokféle szöveg mögött. Ezt a narratívát eseményeknek a sora adja: az ’56-os forradalom és annak erdélyi megtorlása, az 1959-es egyetemegyesítés és Szabédi László

tragédiája, az 1980-as szárhegyi író tábor, majd az 1989-es forradalom. Ezek mind a II. világháború utáni erdélyi magyar kisebbség értelmiségének életét meghatározó események – egyben Kántor Lajos és Láng Gusztáv életének a fordulópontjait is jelentették. Ezért is térnek újra és újra vissza az itt olvasható irodalmi tárgyú írásaikban.

Lászlóffy Aladár *Héphaisztosz* című könyvéről írt recenziójában Láng azt írta, hogy a történelmi regényt az olvasó a benne található „sajátunkká képzelt kaland izgalma” (426.) miatt szereti. Ez a megfigyelés – kiragadva az eredeti kontextusából – a két irodalomtörténésznek az irodalom intézményéhez való viszonyát egészen pontosan megjeleníti: az irodalom a sajátjukká tett kaland, amelynek izgalma egész életükön át tartó feladatot és elkötelezettséget jelentett, jelent számukra. Ez a könyv ennek nagyszerű bizonyítéka.